

Plaquetes

de

HISTÒRIA DEL FORMATGE

Xesca Ensenyat

AJUNTAMENT D'ALGAIDA

*Història
i Cultura*

2

Plaguetes

d'Història i Cultura

HISTÒRIA DEL FORMATGE

Xesca Ensenyat

AJUNTAMENT D'ALGAIDA

NÚMERO 2

ALGAIDA, JULIOL DE 1996

© del text: Ajuntament d'Algaida
© de l'edició: Ajuntament d'Algaida, 1996
Edició digital dins la *Col·lecció Binària*: Desembre, 2018

Edició a cura de la Biblioteca Municipal d'Algaida
Coordinació de l'edició i maquetació: Bartomeu Sales Mascaró

AJUNTAMENT D'ALGAIDA
C/ del Rei, 6. 07210 Algaida (Illes Balears)
Tel.: 971 12 50 76 - Fax: 971 12 50 44
ajuntament@ajalgaida.net
http://www.ajalgaida.net

Mecanografia i maquetació: C-715
Impressió: Impremta Grafimut, Lluçmajor
Dipòsit Legal: PM- 1.371-1996
I.S.S.N.: 1136-4531

L'Ajuntament d'Algaida i Titieta Ràdio agraeix a Xesca Ensenyat la cessió de la propietat intel·lectual d'*Història del formatge* a el poble d'Algaida.

TAULA

PRESENTACIÓ	5
ADVERTIMENT LEGAL.....	6
DEDICATÒRIA.....	7
HISTÒRIA DEL FORMATGE.....	9

PRESENTACIÓ

EL RELAT DE XESCA ENSENYAT *Història del Formatge* fou llegit, per l'autora en forma de conferència, divendres dia 28 d'abril de 1995 a la Biblioteca Municipal d'Algaida dins els *Fets Inusuals* organitzats per Tитоieta Ràdio amb motiu de la celebració del vuitè aniversari de l'emissora municipal.

Algaida, juliol 1996

ELS PROMOTORS DE TITOIETA RÀDIO

ADVERTIMENT LEGAL

EXCEPCIONALMENT, PER GRATITUD A TITOIETA RÀDIO i per afecte personal al pintor Paco Iraola cedesc la propietat intel·lectual d'aquest text a la persona física o jurídica que representi el poble d'Algaida a tots els efectes de copyright. Ni jo mateixa o qui em representés, ni els meus hereus, no podem reproduir cap part d'aquest text, emmagatzemar-la o transmetre-la de cap manera ni mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació o bé de fotocòpia, sense la prèvia autorització de qui representi el poble d'Algaida.

XESCA ENSENYAT SEGUÍ

DEDICATÒRIA

DEDIC AQUESTES PARAULES A UNA PERSONA molt estimada, mig d'Algaida i mig de Pollença, parent de l'escriptor Miquel Costa i Llobera i amic meu de sempre: en Paco Iraola. Alguns personatges que descriuré aquí amb un nom suposat pertanyen a la seva família, i l'ambient que s'hi evoca fa part del seu món, si més no en el passat de la seva nissaga. I sens dubte el contrast barcarol és part de la meva avior i del meu món, almenys en les arrels.

XESCA ENSENYAT

HISTÒRIA DEL FORMATGE

LA GENT ANTIGA DEIA LES COSES natural, poques vegades amb la paraula exacta, però amb una sinceritat i una franquesa que no hi havia més remei que entendre's; llevat dels menorquins, en Miquel Mena i la senyora de Ca n'Huguet, que tenien un conversar diferent, les persones tramitaven la simpatia i l'oci amb una senzillesa que no era tinguda per poquedat i que no els deshonra. Durant molts d'anys, jo vaig creure que tenia una tara perquè tampoc no conversava igual. M'assemblava al meu pare.

Escric amb la ploma estil·logràfica enmig d'una taula tota arrissada de papers —amb l'excepció protuberant d'un tassó d'aigua i l'accident gris de l'estoig per posar-hi les ulleres en haver acabat—; i no hi ha res que jo no pugui designar o la gent que passa no identifiqui tot d'una amb qualsevol objecte semblant que hi hagi per casa seva. Qui és que no duu ulleres, no beu aigua o no ha escampat el seu nom sobre un paper?

Sabent el nom dels objectes al·ludits, no hi hauria ningú capaç de fer-me creure que aquí damunt hi ha *queso*, a no ser que fos tan crè-

dula que ja m'haguessin enroscat que la Mare de Déu nom Joana o que els bancs de l'església ballen; o que m'haguessin donat malboci o anés gata.

Una altra cosa és haver conegut els automòbils de gasogen; això no és obligatori. En molts casos el gas procedia de la combustió de clovelles d'ametlla, i el tub del gasogen solia passar per davall el seient del darrere. Els primers taxistes de Mallorca feien tenir el cul calent a aquelles turistes pioneres que ens visitaven amb aires d'exploradores i comportament excèntric. Per anar de Palma al port de Pollença foradaven les rodes una dotzena de vegades, posant el pegat *in situ*.

Si això era així fa una quarantena d'anys, fes-te càrrec de com devia ser en fa devers setanta, quan la gent de casa bona de Ciutat amb arrels a Pollença estiuejava al Moll. Els estiuejants d'en temps primer en solien tenir a bastament amb un viatge d'anada i un de tornada per quedar-ne ben associats, de la rudimentària autopista que anava d'un cap a l'altre de Mallorca.

Els senyors de Ca n'Huguet ja se n'havien tornat a Palma, després de l'estiu, i les criades ja havien fet dissabte i tancat la casa. Tot estava en ordre i ja podia ploure.

—Mirau! —va dir donya Lila amb una expressió contrariada i pegant-se lleugerament al front amb la mà plana— No hem pensat a dur el *queso*.

En tot el port de Pollença no hi havia més que la centraleta i mitja dotzena de telèfons; però la senyora Amàlia, la mestra, en tenia.

No és que fos molt corrent que les mestres tinguessin telèfon al port de Pollença, quan només n'hi havia sis, i tampoc no ho era que hi hagués una mestra. Però com que la senyora Amàlia era de Menorca i els menorquins són una altra casta de gent, la noblesa de Palma la dispensà de tenir l'*alambrat* a casa seva. Aquesta n'és una altra: en aquell temps no conversa-ven per telèfon sinó per l'*alambrat*, ja que general-

ment en feien ús els que havien vingut de l'Argentina, i se coneix que per allà —són figuracions meves— popularment al telèfon li devien dir *el alambrado*.

Les telefonistes eren dues carronyes tan ben vestides que semblaven de la família d'en Dràcula. Com que això de telefonar era una cosa tan extremada, i amb aquella roba tan ben cosida i tan ben duita, la gent les tractava de vostè malgrat la solteria. Una de les primeres atraccions que tinguérem els infants nadius d'en temps del formatge del Pla Marshall —molt posterior, per cert, al *queso* d'abans de la guerra— era fer hostel al piset de la centraleta amb aquelles dues someres endiumenjades. La veritat és que no eren dolentes, sinó bonalotes, perquè no enviaven mai les criatures a filar estopa i els permetien espisar totes les converses. Per conversar amb l'aparell la gent feia una tal escandalera que tot quant deien a l'altre cap del fil ho sentien tres metres enfora del moble que separava les dues senyores de la resta de la humanitat.

—Donya Clementina! Que em voleu posar Pollença?

—No sóc na Clementina: sóc n'Enriqueta.

—És igual. M'hi posa?

—Un moment, Tonina: no te retiris. (piii, piii) *Inca, ¿me pones Pollensa?*

—*Comunica.*

—Tonina, no te retiris, però espera un poc més, que comunica... Ara! Ara! *Hablen, hablen.* Tonina, xerra!

—Es Pollença?

—Sí que és Pollença? On volies que fos?

—Què sé jo. Fa un moment era Inca.

—Pollença! Sóc Pollença! Què voleu tant d'insistir? Per què repiques tant, Enriqueta?

—No sóc n'Enriqueta: sóc na Clementina.

—Vull ca'l metge.

—El metge avui no hi és, Tonina.

—I vostè com ho sap?

—Jo ho sé tot. Me'n vaig que me criden per l'altra línia.

—Donya Clementina: aquella singuaita ha desaparegut.

—Ah filleta, jo no hi puc fer res si fuig. Se deu haver tallat. Ara penja, que me demanen i és conferència. Nins: no faceu tant de renou que és Palma.

Era la senyora de Ca n'Huguet, que volia que li possessin ca la senyora Amàlia, la mestra.

Per cert, a la senyora Amàlia, sent de Menorca, tampoc no li trobaven lleig que ensenyés a les persones allò que per ventura no importava que sabessin, llavors que llegir i escriure no era tan actual.

La senyora Amàlia era a ca la cosidora a assajar-se la roba d'hivern, però si va posar la mainadera.

—Diràs a na Tofolina que no he pensat a agafar el *queso*, que na Joanaina i ella se l'enduguin a ca seva i que se'l poden menjar.

Na Tofolina —la cuinera— i na Joanaina —la cambrera— tot l'hivern vetllaven que no hi hagués goteres, obrien adesiara perquè s'oratgés i dues o tres vegades feien un bon dissabte: llenyams, vidres, portes netes. I un poc abans de venir els senyors hi anaven a emblanquinar.

—Gràcies, filla meva —va dir na Tofolina a la jove que cuidava els infants de la senyora Amàlia. La va fer seure a menjar un cocarroi acabat de treure del forn, li abocà un tassionet de vi negre, i mentrestant ella embolicaria mitja dotzena de pastes més: per a la senyora mestra.

Al forn de Can Perantoni, on duia coques a coure, li deien: «Tofolina: tu no importa que n'hi posis cap, de marca de camamil·la a les panades; fas la voreta tan ben feta que es coneix d'una hora enfora que són les teves.»

I sortia del forn tota alabada, amb una llauna de panades en cada mà i una punta de davantal travada a la cintura perquè no coneguessin que era brut; l'havia duit al matí per anar a vendre peix.

Tot d'una que el patró va entrar —la barcada venia de posar els capcers per a les llampugues— conegué que na Tofolina passava ànsia. Dins el corral hi havia el calderó d'aigua tèbia, la tovallola i la pastilla de sabó. I el temps que ell es rentava ella va anar a dur-li la roba neta. Però fins que no varen haver sopat no conversaren.

—Biel, tu saps què és, *queso*?

No ho va saber. Na Joanaina, la cambrera, tampoc no ho havia sabut.

—Demà tornarem a Ca n'Huguet —havien acordat totes dues. Pensaven que mirant ben arreu trobarien el *queso*. Bastaria —suposaren— que hi hagués qualque cosa que no sabessin que era.

Així mateix, filant un poc més prim, trobaven gros que havent-hi fet dissabte no haguessin vist res desconegut. Tot quant veien tenia nom, fins i tot els objectes disposats per a ús exclusiu dels senyors, atès que elles no és que tan sols tinguessin empriu a la cuina i a la bugaderia: circulaven sense restriccions per tota la casa.

—Tornam velles, Tofolina —li va dir na Joanaina. I era ben ver.

Però el *queso*, com moltes altres coses que hi pugui haver al món, no era per culpa de la vellesa que fos incompreensible.

Havent passat embadalida els primers tretze anys, o més, observant bestieses amb la boca badada més d'una hora sense treure cap conclusió, ningú no hauria endevinat que em convertiria en una adulta expansiva. No entenia quasi res i estava privada de demanar aclariments perquè hi havia una dictadura, i així vaig tornar autista; ho he estat fins fa poc. «*Queso* és formatge», solia dir el meu pare quan be-

renàvem d'això. Però no vaig trobar mai escaient, en els divuit anys que vam coincidir, demanar-li per què ho deia.

Com esglaiada al piset de les telefonistes, m'hi trobava sovint sense saber què hi feia i sense que ningú mai m'ho preguntés, i en no ser-hi, les senyores m'havien enviada. Un dia de bon matí demanaren l'amo en Miquel Mena i donya Clementina m'envià a cercar-lo; era Pollença. Ca'n Mena no era gens prop d'aquell piset telefònic. Aquest notable que rebia trucades estava aferrat a ca nostra, deu o dotze carrers més avall. Però si el cap m'anava xino-xano, les cames no: solia córrer com una bala i aviat hi vaig ser. Ell no corria tant i em va dir que esperessin.

Supòs que vint minuts, o mitja horeta, quisvulla que volgués parlar amb en Mena els degué estar, a l'altre cap del fil. I amb la línia ocupada ningú pus no podia comunicar amb el Moll.

Finalment parlaren, aquest personatge anònim i l'amo en Miquel, però no vaig saber què deien perquè va ser molt breu. I tot d'una que varen penjar, les comunicacions acumulades durant tot aquell temps d'anar i venir dispararen els xiulets de donya Clementina i donya Enriqueta fins a l'exasperació. Quan s'havien de desfer en peces per suplir les deficiències de la tecnologia punta eren molt divertides.

No feia ni cinc minuts que havien desembossat la línia sobrecarregada quan torna ser Pollença, que demana —qui em direu que demanava?—, en Mena. Així és que ja vaig tornar a córrer.

Fer encàrrecs per les telefonistes no m'agradava gaire; encara que semblí mentida treballar per les monges era més productiu. Les operàries, d'un natural ronyós, s'aprofitaven de l'efecte aeri que els conferien els auriculars i de la captinença que els permetia el luxe d'ignorar que als infants els agrada el dolç. Les monges, malgrat l'aïllament de l'hàbit, no semblaven tan irrealis ni tan atmosfèriques i procedien a manipular-nos a canvi d'un sol caramel·let petit; només per anar al bar Canari, que és aquí a la vora, un estampeta de la fundadora. Ens hi enviaven a cercar el cafè usat que treien de la cafetera —elles

el feien un poc més clar—. Per un plat de peix fresc, l'estampa de sor Francinaina Cirer podia ser en colors i aparèixer adjunta a un caramel embolicat.

Ja tornava a fer els tres alens amb l'amo en Miquel Mena coa-coa cinquanta metres lluny. Adesiara girava el cap per por de perdre'l de vista, no fos cosa que s'hagués mort rebenat.

La conversa va tornar ser breu; consistí a donar les gràcies per haver-lo avisat.

Però hi hagué una tercera comunicació quasi tot d'una.

La veritat és que ja no em va rebre gens bé, i això que havia pres mesures; també n'hi va haver per la seva dona, la senyora Angelina, a qui va pegar una mirada inoblidable.

—*Me cago en la madre que te parió* —va afegir. Era un llenguatge diferent.

Havia emigrat a Buenos Aires, on va perdre el mallorquí. Deia: *aquí la plata no m'alcansa ni per comprar estampilles; a l'Argentina la plata no val res, la carn se tuda*. I ens avesàrem a pensar que una quadra era una tira de cases.

Sent veïnats tenia molt de tracte amb el meu pare, i jo els trobava misteriosos a tots dos. Devia ser quan en Mena telefonava que vaig sorprendre el pare ballant tot sol al porxo, al costat d'una gramola rompuda; i a la meua manera, supòs que pensava que m'havien posat al món uns maníacs. Així mateix, devia ser tranquil·litzador que ho ignorés tot sobre Mendel, en aquella època, per molt que la família de ma mare volgués fer veure que el parentesc directe pot tenir conseqüències desacostumades.

—Mira-la: riu com ells —advertien els més perillosos, tot mirant-me amb una llibertat excessiva, que m'envilia.

—Són tots iguals —els diplomava la meua mare, desentenent-se de la seva participació en el meu aspecte lamentable. Ella sempre es va sentir superior a la seva obra.

Quan les propietats d'en Miquel Mena es posaren a la venda vaig creure lògic que la meva família ho comprés tot, encara que no fos gens lògic. Per què ho hauria hagut de ser? Una vegada per poc no pasà un desastre.

—*¿Cómo ten encontrás, hijo de la gran puta? ¿Qué contento estoy de verte!* —el va guardar en Mena.

Estava sis mesos allà i sis aquí, i tot just arribava.

El pare, que passà per la vida sense dir una punyeta i sense fer-se notar gaire perquè sent de Menorca ja hi estava exposat de natural, es va posar més blanc que el referit.

—Per què m'heu dit això? —l'escodrinyà, tres o quatre vegades. Anys més tard no ho devia haver aclarit, ja que sempre li deia:

—Per què em vàreu dir allò?

Era més vell que el pare; però anc que no fos moda que els vells haguessin de donar moltes explicacions a les persones, li comentà que a l'Argentina s'usaven les mateixes paraules per les carícies que per les bregues.

—No me'n faceu mai més de moixonies —insistia el meu pobre pare, que en secret estimava l'àvia amb deliri. Estimar tant sa mare no era forçat que hagués de ser malvist; però sent de Menorca i a més tenint un nom tan indecent com el d'Amàlia; amb tants inconvenients, quant va acabar la guerra no hi feia molt bon viure per aquí—. M'estim més que em pegueu un toc darrera les orelles que si m'heu de dir això.

Vaig saber qui el demanava perquè tot d'una que donya Enriqueta el va veure li anomenà en Pep Tareu. Feia l'efecte que n'estava contenta, que fos ell, ben bé al contrari de l'efecte que va fer a l'amo en Miquel, el qual va arrabassar el telèfon amb una grapada —era molt dolent— fent mal a la senyora, que més tard puntualitzava que havia tingut por de perdre el braç. Per amistat que tingués amb mon pare i anc que habités prop dels meus sentiments, havia de notar que en

Mena era dolent; però no ha estat fins ara que ho hagi definit. És una notícia fresca i ja no hi puc intervenir.

Ben amarrat al braç d'aquella dona, que dels homes no n'havia sabut mai res que li pogués inspirar confiança, i xisclant com una mala bèstia, l'únic que se va veure és que en Mena donava un arrambatge a aquell altre.

—*¡Hijo de la gran puta!* El que em vols dir jo ja ho sé! Ja ho sé fa estona! —Va penjar en sec, plaf, posant-lo de canalla. Si hagués estat un aparell com els que s'usen ara, d'un plàstic imitació conxa tot aparença, potser que s'hauria esquarterat.— Per això m'ha fet venir, aquest *fracasado!* Em fa córrer per dir-me el que ja sabia!

L'avisaren per tercera vegada que un amic era mort, i si no havia escridassat els altres era perquè havien estat junts a l'Argentina i s'havien fet milionaris, a diferència d'en Pep Tareu, que li inspirava una barreja de la confiança que dóna Amèrica i el poc respecte que suggereix el no haver-hi fet fortuna.

Les dues dones que cercaven el *queso*, almenys tenien el mèrit de no haver anat mai a l'Argentina i de permetre-li sentir-se superior; per en Mena, això era l'únic que les salvava, perquè l'honradesa no sol entendre els que no tenen aquestes inclinacions, i li podien haver demanat qualsevol cosa, encara que no tingueren mai tal ocurrència, i molt menys sent veïnats i tenint-lo tant vist. Així que trobar el *queso* i saber que era formatge no es va deure al contacte lànguid de dues civilitzacions relacionades per un eteri comerç d'espècies que travessa els segles amb regularitat ferroviària, sinó que va ser ràpid, fulgurant i contundent com un meteorit.

La senyora de Ca n'Huget era una gran senyora, molt fina, molt ordenada, i aquelles dues dones estaven orgulloses de servir-la. Deien que era la persona més neta que coneixien, i no era estrany que ho poguessin precisar amb exactitud, perquè cada matí li omplien la banye-

ra d'aigua tèbia —a calderonades que encalentien damunt els fogons, suant la paleta el mes d'agost dins aquella cuina amb foc en terra— per donar-se el bany com un infant petit. Avui dia tothom se renta, però llavors no hi havia tant de baldeig, anc que assegurin que així i tot la gent anava més neta que no ara.

Na Tofolina i na Joanaina no haurien sabut res del món així com rodava si no hagués estat perquè en d'estiu donya Lila els en posava al corrent. Gràcies a ella varen tenir notícies del xampany, del cine mut i d'un parell de potingues per tornar joves; i quan per Palma s'usava un conversar diferent, ella tot d'una l'aprenia i el duia. La llàstima va ser que l'avinentesa de servir-se del *queso* no s'hagués presentat en d'estiu, perquè tot d'una haurien après a acomodar-s'hi.

Haver de tenir mal de ventre tot un any d'una cosa que t'interessa —els senyors no tornarien fins l'estiu— és un endarrer molt gros, i adesiara provaven d'informar-se sobre el *queso*. Es pot dir que tota aquella tardor varen anar a fer dissabte més espesses vegades al casallot buit per mor d'una curiositat que no les deixava viure; feien net damunt net, i desvariejaven.

Ja havien girat el rebost de Ca n'Huguet tres o quatre pics damunt davall i no hi havien trobat res que no tinguessin ben assumit quan, per devers Nadal, va comparèixer un personatge que elles varen pensar que els podria treure el gat del sac: el senyor de Can Mordala. Només que no veien la manera d'acostar-s'hi.

Tot d'una que va morir —el mateix dia, i sempre, sempre del món d'ençà del traspàs— tothom deia que era un senyor tan bona persona, que va fer el bé i que havia duit el progrés; era enginyer industrial, només que no exercia, sent molt ric; s'estimava més fer de mecànic. Llavors les persones riques feien allò que els donava la real gana. Naturalment —no importaria dir-ho— no cobrava els adobs. Al contra-

ri: estava tan content de poder arreglar motors que quan qualcú n'hi duia d'espinyats li regalava una botella de conyac o un pollastre. Tampoc no era tothom que tingués motors disponibles per practicar-hi reparacions, a diferència d'avui en dia, que qualsevol desgraciat disposa d'una torradora rompuda.

No és que elles haguessin sentit dir, quan encara era viu i va arribar amb un carruatge per devers Nadal l'any del *queso*, que don Pep Mordala fos dolent o que hagués fet coses mal fe-tes, com els hisendats d'ultramar que escabetxen treballadors agrícoles. Però, així mateix, no veien la manera d'acostar-s'hi. El relacionaven amb l'electricitat, que és una cosa que enrampa, i l'anomenada de les seves rareses el precedia tant com a les telefonistes, que per afegitó eren dones, i molt pobres; un fadrí vell que només obria les finestres de ca seva una vegada a l'any, el dijous d'Ascensió, que era l'únic dia que li podien veure els mostatxos perquè a més de tenir obert de pinte en ample, aguaitava. Tots els nins del poble passaven els dijous d'Ascensió davant Can Mordala, i tampoc no hi havia cap vell que s'ho volgués perdre. I els de mitja edat amb el seny complit, amb l'excusa d'endur-se'n les criatures i els vells que badocaven de davant aquell finestram obert, tanmateix també s'hi embadalien, sobretot aquell any que en lloc de mostrar-los la cara els va mostrar el cul. Va ser un espectacle irresistible, amb els calçons baixos i dues graneretes d'emblanquinar amarrades pel mànec i suspeses d'una llandera que s'ajustà a tall de cinturó. De tot d'una no repararen que allò no era la cara sinó una altra cosa, sent pèl-roig; les graneretes, d'un filament aspre i arreveixinat, feien el mateix efecte d'estopada. I fins que no els amollà una detonació no varen córrer com deu mil llamps.

L'expressió popular «de la meva cara n'ha fet cul» degué néixer aquell dia; tanmateix, tot està batejat.

Na Tofolina i l'altra varen voler saber què hi feia en Mordala aquí per Nadal, amb aquell celistre d'abans de la guerra.

—Diuen que ha vingut per fer una màquina —els aclariren.

En efecte, va fer una màquina; i anava fina com un rellotge. Mestre Tomàs, el ferrer, li forjava les peces. Estaven barallats i no es dirigien la paraula, però formaven un bon equip. En haver de mester un element, don Pep el dibuixava damunt un bocí de fusta, llavors que el paper no era tan rutinari, i la llençava cap a l'encruia per la trajectòria que hauria correspost a un dard emmetzinat. La intenció d'en Mordala era tan evident, que en veure que la figura estava avançada el mosso es feia enfora per si rebotia; i quan la peça estava llesta, més mal: una parada de l'itinerari de retorn per arribar a les mans d'en Mordala —la mateixa encruia— podia ser fatal. Tractant-se d'un objecte de ferro, la munició de mestre Tomàs sempre era més destructiva.

Un dels invents més pràctics de don Pep del Cul va ser aplicat a una pedrera. Amb un elemental sistema de corretges de transmissió i una rudimentària via fèrria pujava i davallava un carrilet de la muntanya accionat per un enginy esbufegant, un motor de gas pobre. El resultat final d'aquella indecència va ser la prosperitat de l'empresa, l'augment de la qualitat de vida dels obrers i un forat a la penya Mascorda que deixava en ridícul l'avenc de Coanegra.

Debades na Tofolina i na Joanaina passaven per davant la ferreria; no veien la manera d'escometre en Cul. Com que per anar al forn de Can Perantoni havien de passar per Can Tomàs, feien més coques dolces que no es podien menjar, maldament fos Nadal. I com que mullar la coca bamba en el cafè amb llet era una tudació —les coques dolces i les coses bones s'administraven com els sagraments, amb un tasonet de vi dolç—, un capvespre s'engataren.

—Tofolina —declarà na Joanaina—. No sé tu, però el que és jo, no hi veig de cap bolla.

—Ala, no diguis coses.

—Coses? Quines coses?

—Coses —i era que ella tampoc no en treia d'eixuta i no ho podia definir.

Dins el cul de la botella hi va haver el coratge que necessitaven per escometre l'altre Cul, el de carn i ossos —molt pelut—, i se n'anaren fent tres tires de potades cada una fins a Ca'n Tomàs un dia que justament el senyor de Can Mordala s'hi trobava.

D'ençà que mestre Tomàs se'n va anar al cel, l'erudició de les flastomies s'ha de donar per suposada. La virtut de cada casa no tindrà mai un patrocini tan generós com el que li proporcionava aquella potència blasfematòria al servei de l'honestedat pròpia o externa, i he guardat amb emoció —no sempre devota— la incandescència del seu revés damunt els morros perquè vaig dir punyeta. Encara que el ferrer se va oferir per informar-lo, no vaig trobar convenient que el meu pare ho sabés.

Degué passar molta vergonya mestre Tomàs quan va veure les dones de dos amics completament gates, al seu taller i demanant per aquell estrafalari al qual acabava de tirar una virolla que li havia quedat enterrada dins els mostatxos. Eren dones condretes com na Magdalena —feien panades juntes, vetllaven morts, anaven a missa primera; i tot això en haver venut el peix de la barcada davall un tamarrell que feia ombra als caixons. A més d'estar llogades a Ca n'Huguet, quan els senyors venien per l'estiueig—. Engatar-se d'aquella manera, als temps que corren, i escometre un individu amb el nom lleig, demanava una intervenció de les més ràpides del seu repertori.

Amb un peu davant l'altre va treure en Cul a fora com si fos un pedaç brut; era una mesura preventiva. Fugint aviat i trencant de forma brusca amb el mecànic, privant-se de l'únic gust particular que trobava a la vida per camuflar la gatera de dues criades, arruixant de

casa seva els que hi entraven bruts de morques, que s'hagueren de conformar com tothom amb els seus mostatxos el dia d'Ascensió, don Pep Mordala va demostrar que era un autèntic aristòcrata i tot el poble va comprendre que estava per morir.

La darrera Ascensió ni va treure els mostatxos ni va fer-se graneretes ni va exhibir els darreres: diuen que el pèndol que oscil·lava entre les vores de l'escut nobiliari no era un penjoll postís. Després d'això va calumniar el progrés i tothom va voler posar bombetes. Si aquell bon home no hagués tingut l'ocurrència d'arriar-se els calçons per l'Ascensió, encara estaríem a les fosques.

La seva malaltia era tan certa que demanà en Tomàs, i els que escudrinyen els van veure abraçats. El va fer hereu de les eines i propietari d'un automòbil amb el canvi de marxes, la botzina i el fre per la part de fora, pioner de la velocitat rodada.

Però hem deixat na Tofolina i na Joanaina ben gates vora la fornal; han vingut a demanar a don Pep Mordala si sap què cosa és *queso*. El mestre va donar un duro a l'aprenent, li va dir que no l'entregués a sa mare i tot seguit li va fer creure que no havia vist res, i amb una bona excusa per donar a ca seva l'envià a Palma al carrer de les dones. A casa del mosso varen saber primer que els altres que el cigonyal de la teulera estava llest, i ho escamparen; així que els de la foneria, per no donar a sa mare el disgust de les dones no tingueren més remei que enllestir el cigonyal, passant inadvertit que les altres dones, les bones dones, poden lliurar-se a la beguda.

—Magdalena! —va cridar pel corral. Era un animal gros. Na Magdalena feia coques bambes i no el volia sentir.

—I ara què vol aquest ase? Deixa'm anar, que les coques ja passen i a Can Perantoni m'esperen a les cinc per enfornar-les.

—Dóna el llevat a les gallines i fes cafè ben fort.

—I un be negre, que doni el llevat a les gallines.

—Magdalena... Ets tu? —va dir na Tofolina enmig de molta boira— Tu en saps, de *queso*?

Abocada al balconet que donava al taller, la mestressa va conèixer tot d'una que havia de creure en Tomàs encara que fos la primera vegada que el creia i la darrera que el cregués en la vida, i va córrer a fer cafè. Na Joanaina dormia com un fil, estesa en terra tan llarga com era.

—No sé què putes diuen, Magdalena. Què deu esser això de *queso*? Cercaven en Pep Cul per demanar-n'hi.

—Si ho fa ell no és res bo —va concloure—. No ho direm a ningú, i que alenin amoníac.

—Mèm si és *queso* que han begut? —Avesat a discórrer, el ferrer no donava les coses per suposades—. El vi a les dones no els fa aquest efecte. —Na Magdalena hi estava d'acord.

—Ho pots ben creure; no falla que el *queso* engata, i és per culpa teva que n'han duit. Ets un panderoooo!

—Magdalena calla que no sent el cafè.

Ella va córrer i ja vessava, apagant els quatre caliuets dels fogons. I la pasta havia passat de tou i regalimava pel ribell talment una corona d'estalactites.

Va salar el cafè perquè tinguessin oi i els en va fer prendre dues tassionades, es van treure la freixura a l'acte i no parlaren pus mai més de *queso*, i això que es presentaren moltes ocasions de saber que era. Arribaren els de Can Perelló, hi anà la mestra a donar les gràcies pels cocarrois i el pintor Anglada s'hi establí i es va fer amic dels pescadors, que el duien a Formentor amb la barca a pintar el pi que va fer cèlebre en Costa i Llobera: només l'hivern del *queso* n'esboçà trenta esborranys. Per sort, perquè va ser llavors que va pegar un llamp a aquell pi deixant-nos per a sempre a mercè d'una estranya orfenesa, vora el tronc secorrat i la poesia eterna.

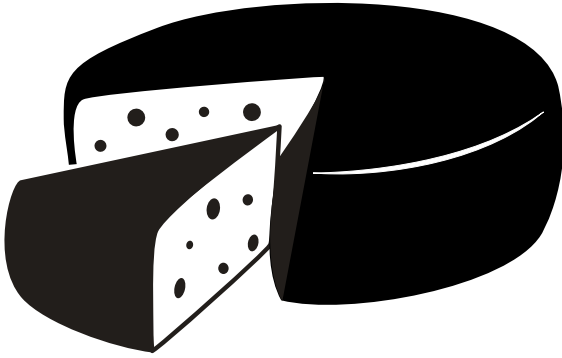
La crisi ètica aguda que patiren na Joanaina i na Tofolina també els va servir per no rebentar-se tant de fer feina, i es pot dir que d'ençà del gat hi varen fer ben poques puces per Ca n'Huguet; cap ni una fins la setmana abans de tornar els senyors, i això perquè ja no els quedava altre remei.

Però l'estiu va arribar, tanmateix: arriba sempre, sempre del món. I donya Lila va entrar dins el rebost i assenyalant amb un dit una peça de formatge —no el tocava perquè aquelles dues donetes cada parell de dies l'havien untat d'oli i n'estava humidet—, apuntant aquella peça de les més grosses que han fet mai a Menorca i mirant les fesomies de les dues dones més honrades que han nascut a Mallorca, només va dir:

—Jas! I no vos heu menjat el *queso*! Sou massa bonal·lotes...

Això em va permetre descobrir que la insistència del meu pare a deixar dit que formatge és *queso* no era per perdre el son: senzillament, el fascinava que tothom sabés que un aliment com el formatge, produït a escala industrial a la seva illa d'origen, en castellà era *queso*. Haver-lo sorprès ballant tot sol vora el fonògraf que va comprar fent de soldat a Cartagena tampoc no era significatiu, i no tenia relació amb cap producte lacti. I ser fill d'una dona que abans de la guerra ja telefonava només era un avantatge, encara que ho tinguessin per una bruixeria. Així mateix, no hi ha res de genètic en el deliri d'explicar-ho, i no és sistemàtic que desvariejar sigui reproduir-me. Tenc un conversar diferent, això és tot.

AQUEST SEGON NÚMERO DE LES
Plaguetes d'Història i Cultura
QUE REPRODUUEIX LA NARRACIÓ
DE L'ESCRITORA XESCA ENSENYAT
Història del formatge,
HA ESTAT PUBLICAT
PER L'AJUNTAMENT D'ALGAIDA
AMB MOTIU
DE LES FESTES DE SANT JAUME
DIJOUS, DIA 25 DE JULIOL DE 1996.

TAULA DE MULTIPLICAR

1 x 0 = 0
1 x 1 = 1
1 x 2 = 2
1 x 3 = 3
1 x 4 = 4
1 x 5 = 5
1 x 6 = 6
1 x 7 = 7
1 x 8 = 8
1 x 9 = 9

2 x 0 = 0
2 x 1 = 2
2 x 2 = 4
2 x 3 = 6
2 x 4 = 8
2 x 5 = 10
2 x 6 = 12
2 x 7 = 14
2 x 8 = 16
2 x 9 = 18

3 x 0 = 0
3 x 1 = 3
3 x 2 = 6
3 x 3 = 9
3 x 4 = 12
3 x 5 = 15
3 x 6 = 18
3 x 7 = 21
3 x 8 = 24
3 x 9 = 27

4 x 0 = 0
4 x 1 = 4
4 x 2 = 8
4 x 3 = 12
4 x 4 = 16
4 x 5 = 20
4 x 6 = 24
4 x 7 = 28
4 x 8 = 32
4 x 9 = 36

5 x 0 = 0
5 x 1 = 5
5 x 2 = 10
5 x 3 = 15
5 x 4 = 20
5 x 5 = 25
5 x 6 = 30
5 x 7 = 35
5 x 8 = 40
5 x 9 = 45

6 x 0 = 0
6 x 1 = 6
6 x 2 = 12
6 x 3 = 18
6 x 4 = 24
6 x 5 = 30
6 x 6 = 36
6 x 7 = 42
6 x 8 = 48
6 x 9 = 54

7 x 0 = 0
7 x 1 = 7
7 x 2 = 14
7 x 3 = 21
7 x 4 = 28
7 x 5 = 35
7 x 6 = 42
7 x 7 = 49
7 x 8 = 56
7 x 9 = 63

8 x 0 = 0
8 x 1 = 8
8 x 2 = 16
8 x 3 = 24
8 x 4 = 32
8 x 5 = 40
8 x 6 = 48
8 x 7 = 56
8 x 8 = 64
8 x 9 = 72

9 x 0 = 0
9 x 1 = 9
9 x 2 = 18
9 x 3 = 27
9 x 4 = 36
9 x 5 = 45
9 x 6 = 54
9 x 7 = 63
9 x 8 = 72
9 x 9 = 81